UDK: 37.018.4:614.8

Kambarov Abduvali Hamidovich

Toshkent viloyat Favqulodda vaziyatlar bosh boshqarmasi Chirchiq shahar Hayot faoliyati xavfsizligi o‘quv markazi katta o‘qituvchisi

Rajabboyev Botirjon Erkaboyevich

Toshkent viloyat Favqulodda vaziyatlar bosh boshqarmasi Chirchiq shahar Hayot faoliyati xavfsizligi o‘quv markazi boshlig‘i, podpolkovnik

OLIY TA’LIM TASHKILOTLARIDA XAVFSIZLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta’lim tashkilotlarida xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari muhokama qilingan. Unda hayot faoliyati xavfsizligi tushunchasi, uning ta’lim jarayonidagi o‘rni, o‘quvchilarda xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning usullari va metodik yondashuvlari tahlil qilingan. Shuningdek, ta’lim muassasalarida xavfsiz muhit yaratish, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish va favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlikni ta’minlash bo‘yicha tavsiyalar berib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim tizimi, xavfsizlik, hayot faoliyati xavfsizligi, xavfsizlik madaniyati, favqulodda holatlar, kompetensiyaviy yondashuv, zamonaviy texnologiyalar, maktab xavfsizligi.

Abduvali Hamidovich Kambarov

Senior instructor at the Chirchiq city Life safety training center Department of emergency situations of the Tashkent region

Rajabboyev Botirjon Erkaboyevich

Head of the Chirchiq city Life safety training center Department of emergency situations of Tashkent region

PRINCIPLES OF DEVELOPING A SAFETY CULTURE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. *This article discusses the scientific and pedagogical foundations for developing a safety culture in educational institutions. It analyzes the concept*

of life safety, its role in the educational process, as well as methods and methodological approaches to developing a safety culture among students. The article also provides recommendations for creating a safe environment in educational institutions, using modern pedagogical technologies, and ensuring preparedness for emergency situations.

Keywords: *Education system, safety, life safety, safety culture, emergency situations, competency-based approach, modern technologies, school safety.*

KIRISH. Bugungi kunda zamonaviy ta’lim tizimining asosiy vazifasi faqatgina yosh avlodga bilim berish emas, balki ularni katta hayotga tayyorlash, turli ko‘rinishdagi xavf-xatarlardan ogohlantirish, kelgusi faoliyatda xavfsiz va sog‘lom mehnat sharoitlarini yaratishga qodir shaxs sifatida tarbiyalashdan iborat. Hayot faoliyati xavfsizligi (HFX) fanining ta’lim tizimidagi o‘rni aynan shu vazifani bajarishga xizmat qiladi. Mazkur fan orqali o‘quvchilarda xavfsizlik madaniyati shakllantiriladi, favqulodda holatlarda to‘g‘ri harakat qilish ko‘nikmalari rivojlantiriladi, ularning ekologik, texnogen, tabiiy va ijtimoiy xavflarga nisbatan ongli yondashuvi mustahkamlanadi [1].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI. So‘nggi yillarda mahalliy olimlardan Sh. Tairov o‘zining “Ta’lim tizimida hayot faoliyati xavfsizligini ta’minlashning pedagogik asoslari” nomli ilmiy maqolasida hayot faoliyati xavfsizligi tushunchasi, uning ta’lim jarayonidagi roli va o‘quvchilarda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, metodik yondashuvlar - shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy va faol ta’lim metodlari tavsiflangan [2]. N. D. Samadova o‘zining “Ta’lim muassasalarida yong‘in xavfsizligini ta’minlashning asosiy yo‘nalishlari” mavzusidagi ilmiy maqolasida ta’lim muassasalarida yong‘in xavfsizligi chora-tadbirlari, evakuatsiya, tashkiliy va texnik jihatlar muhokama qilinadi [3]. Xorijiy olimlardan L.A. Mixaylov hayot faoliyati xavfsizligi sohasidagi yangi ilmiy-pedagogik yo‘nalishning asoschisi, fundamental tadqiqotlar va ko‘plab nashrlar muallifi, bir qator nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalarining ilmiy rahbari hisoblanadi. Uning ilmiy ishlanmalari

pedagogik jihatdan xavfsizlikni o‘qitish va kompetensiyalarni shakllantirish uchun konseptual poydevor bo‘lib xizmat qiladi [4].

MUHOKAMA VA NATIJALAR. Hayot faoliyati xavfsizligi (HFX) inson salomatligi, hayoti va mehnat faoliyatini xavf-xatarlardan asrashga qaratilgan kompleks bilim sohasi hisoblanadi. Bu fan orqali o‘quvchilarga xavf tushunchasi, xavf-xatarning turlari, ularning oqibatlari, xavfsiz muhitni yaratish va favqulodda holatlarda to‘g‘ri harakat qilish o‘rgatiladi. HFX fani quyidagi yo‘nalishlarda ta’lim jarayoniga integratsiya qilinadi [2, 5, 6, 7]:

1. O‘quvchilarda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish.
2. Tabiiy va texnogen xavflarning oldini olish.
3. Ijtimoiy xavfsizlik va sog‘lom turmush tarzini shakllantirish.
4. Ekologik madaniyatni rivojlantirish.

Pedagogik yondashuvlar va metodik asoslar

Hayot faoliyati xavfsizligi fanini o‘quvchilarga samarali o‘rgatish uchun quyidagi pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi [8, 9, 10]:

a) kompetensiyaviy yondashuv - o‘quvchida faqat nazariy bilim emas, balki amaliy ko‘nikma va malakalarni shakllantirish. Masalan: birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish, yong‘in yoki zilzila vaqtida evakuatsiya qilish bo‘yicha bilim beriladi.

b) faol ta’lim metodlari - treninglar, rolli o‘yinlar, interaktiv darslar orqali o‘quvchilar mustaqil fikrlashga, vaziyat tahliliga o‘rgatiladi.

c) integratsion yondashuv - Hayot faoliyati xavfsizligi fanini boshqa fanlar (biologiya, fizika, texnologiya, jismoniy tarbiya) bilan uyg‘unlashtirish orqali fanlararo bilimlar mustahkamlanadi.

d) shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim - o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim tashkil etiladi.

Maktabda xavfsiz muhit yaratish pedagog va ma’muriyatning asosiy vazifalaridan biridir. Bu jarayon quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

- Har yili Hayot faoliyati xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha favqulodda vaziyatga tayyorgarlik rejasi tuzish;

- O‘quvchilarning xavfsizlikka oid bilimlarini baholash va monitoring olib borish;

- Evakuatsiya mashg‘ulotlarini tashkil etish (yong‘in, zilzila, gaz sizishi holatlari va boshqalar);

- Mahalliy Favqulodda vaziyatlar vazirligi boshqarma va bo‘limlari, yo‘l-patrul xizmati va tibbiyot tashkilotlari bilan hamkorlikda amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazish;

- Maktabda videokuzatuv, xavfsizlik texnikasi, darslik va ko‘rgazmali vositalar bilan ta’minlash.

O‘quvchilarda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish

Xavfsizlik madaniyati - bu insonning ongli ravishda xavf-xatarlardan xabardor bo‘lib, o‘zini va boshqalarni himoya qilishga bo‘lgan tayyorgarligi hisoblanadi. Bu madaniyatni shakllantirishda o‘qituvchining roli nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Quyidagi yo‘llar orqali bu madaniyat rivojlantiriladi [2]:

- Tarbiyaviy soatlar orqali xavfsizlikka oid suhbatlar o‘tkazish.

- Rasmlar, videoroliklar, plakatlar orqali vizual targ‘ibot ishlari olib borish.

- Ko‘rgazmalar va tanlovlar tashkil etish.

- Sport va sog‘lomlashtirish tadbirlarini tashkillashtirish.

Zamonaviy ta’limni raqamli texnologiyalarsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Hayot faoliyati xavfsizligi fanini o‘qitishda quyidagi raqamli yondashuvlar samarali ekanligi tadqiqot davomida aniqlandi:

• Virtual simulyatsiyalar (evakuatsiya mashqlari);

• Mobil ilovalar orqali birinchi yordam berish va boshqa xavfsizlik qoidalari;

• Onlayn testlar orqali bilimlarni baholash;

• Video darsliklar va animatsiyalar yordamida tushunchalarni mustahkamlash.

XULOSA. Tadqiqot davomida sohaga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar, ilmiy ishlanmalar, dasrliklar, o‘quv qo‘llanmalari va internet saytlari bilan tanishib, quyidagi xulosaga keldim: Ta’lim tizimida hayot faoliyati xavfsizligini ta’minlash – bu nafaqat o‘quvchilarni himoya qilish, balki ularning hayotga tayyorgarligini

oshirish, mustaqil va ongli fuqaro sifatida shakllanishiga zamin yaratish demakdir. Bu borada o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, fanlararo integratsiya, amaliy yondashuv va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni keng targ‘ib etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanib, har bir ta’lim muassasasi xavfsiz hayotiy faoliyat madaniyatining targ‘ibotchisiga aylanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Texnogen, tabiiy va ekologik tusdagi favqulodda vaziyatlarning tasnifi to‘g‘risida”gi 455-sonli Qarori. 1998-yil 27-oktabr

2. Sh. Tairov. Ta’lim tizimida hayot faoliyati xavfsizligini ta’minlashning pedagogik asoslari. New Renaissanse international scientific journal. ResearchBib IF - 11.01, ISSN: 3030-3753, Volume 2 Issue 7.

3. N. D. Samadova o‘zining “Ta’lim muassasalarida yong‘in xavfsizligini ta’minlashning asosiy yo‘nalishlari”. ZAMONAVIY TA’LIMDA FAN VA INNOVATSION TADQIQOTLAR JURNALI. 2025-yil 3-son 4-to‘plam.

4. Л. А. Михайлов, А. В. Старостенко «Основы безопасности жизнедеятельности. 5-6 классы.» Пособие для учителя; изд. Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена (РГПУ), Союз 2001 год.

5. Л. А. Михайлов, В. П. Соломин, А. Л. Михайлов «Безопасность жизнедеятельности : Учеб. для вузов»— изд. Питер 2005 год.

6. В. П. Соломин, О. Н. Русак, С. В. Абрамова, Е. Н. Бояров «Пожарная безопасность. Учебник» — изд. Academia 2014 год

7. Hayot faoliyati xavfsizligi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘qituvchi, 2022.

8. Karimov A. “Xavfsizlik madaniyati va zamonaviy maktab”. –T: “Ilm-Fan”, 2021.

9. UNESCO. "Global Framework for School Safety Education". – Paris, 2020.